

Сара Митић

Правни факултет Универзитета у Нишу – Србија

e-mail: sara.mitic@prafak.ni.ac.rs

ЗАКОН О ЦРКВЕНИМ ВЛАСТИМА ПРАВОСЛАВНЕ ВЕРЕ У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ ИЗ 1862. ГОДИНЕ

Апстракт: Законској регулативи духовних власти у нашој државно-правној историографији није дат адекватан простор. Циљ овог чланка је да, најпре кратким приказом историјског развоја црквене правне регулативе, а потом анализом Закона о црквеним властима из 1862. године укаже на важност овог законодавства и његово место у развоју српског права и државе. Такође има за циљ да упоредним приступом да слику свеукупности законодавства Србије у време кнеза Михаила и места устројства духовних власти у њој, као и да, кроз поређење Устројенија духовних власти из 1847. године и Михаиловог Закона о црквеним властима, укаже на промене и тенденције правца државног развоја Србије.

Кључне речи: Црква, духовне власти, Србија, конзисторија, архиепископ, сабор

I

У нашој државно-правној историографији приметно је да се развој српске државности посматра претежно кроз развој уставности, јавноправног законодавства и развоја приватног права. У поменутој литератури црквено законодавство се спомиње фрагментарно или никако, или у оквиру приказивања уставног и јавноправног развитка Србије, али без детаљне анализе.¹ За анализу рађања и стасавања модерне српске државе важно је, међутим, сагледати и овај њен сегмент историје права, јер је питање цркве, њене аутономије и аутокефалности, било стално постављано, уз све захтеве и представке Порти од Кочине крајине, па до стицања независности Србије. Јасно је да су тадашњи творци српске државности били свесни улоге цркве у стварању државе, али и њеног стављања у службу државе.

Српска православна црква, од укидања Пећке патријаршије 1766. године, није имала јединствену црквену власт. Након сеоба Срба под патријарсима Арсенијем

¹ Приметно је нпр. да Слободан Јовановић у својој детаљној и богатој историјској обради државно-правног развитка мало пажње обраћа на црквено законодавство. Црквено питање углавном посматра као политичко питање и као такво га ставља у државно-правни контекст. У свом капиталном делу „Српска правно историја“ проф. Марко Павловић такође не даје анализу црквеног законодавства. Слично је и са другим ауторима. Осврт на ово законодавство, али опет без детаљне анализе даје Ђоко Слијепчевић у тротомној студији „Историја СПЦ“, али ваља напоменути да др Слијепчевић није био правник, нити истричар права, већ богослов. Овим законодавством баве се и неки аутори с краја XIX и прве половине XX века (нпр архимандрит Нићифор Дучић), али опет без детаљне анализе правних аспеката овог законодавства. Солидна анализа појединих закона, фрагментарно се може наћи у литератури кроз чланке (нпр. чланак др Драгана Новаковића објављен у Аналима Правног факултета у Београду)

Чарнојевићем и Арсенијем Јовановићем 1690. и 1740. године, Срби на територији Аустријског царства устројили су своје власти сходно привилегијама добијеним од аустријских царева, потврђеним Повељом цара Леополда 1691. године.² На територији Отоманског царства тада су се поново створиле прилике да се тежња Грка Фанариота и Васељенске патријаршије, о простирању власти Васељенског патријарха на све православне хришћане у царству, остваре. Црквене прилике међу српским живљем су биле такве да су епископска места и више положаје у црквеној хијерархији заузимали углавном Грци, који најчешће нису разумевали потребе становништва и развој друштвених токова. Срби су углавном заузимали нижа места међу свештенством и монаштвом и често бивали у несугласју са вишим црквеним властима.

Након окончања Аустријско-турског рата Свиштовским миром 1891. године интензивирали су се процеси тражења аутономије за Србе у Смедеревском санџаку (административна територија у историји познатија као Београдски пашалук). Срби, који су током Кочине крајине³ ратовали на страни Аустрије као припадници фрајкора, чинили су солидну основу за ширење идеја аутономије и за касније подизање и вођење устанка у Србији. Као исход поменутих друштвених процеса јавио се проглас архимандрита Стевана Јовановића у коме стоји: „...да би се со оваквим начином мир закључио, како што је Каравлахија била да би турском цару отсјеком давали колико би се у миру закључило; а Турци у нас да се не мешају нити њине паше ни муселими нама да суде. Но со общче народским соглсјем да изберемо једнога от наших поглавитих људи, који ће всјем нам кемендант бити...“⁴ Србија тада није добила аутономију, али је султановим ферманом 1893. године добила самоуправне повластице, којима је начин управе Хаци-Мустафа паше Београдским пашалуком био озваничен. Овим повластицама је Србима омогућено да порезе сакупљају кнежински кнезови (бирани, а не постављани) и да суде за мање кривике и у мањим споровима. Ове повластице су проширене ферманом 1794. године (смањене судске таксе, одређена дажбине спахијама, којима је забрањено да станују ван Београда), а ферманом из 1796. године повластице су подигнуте на нахијски ниво.⁵ Посебним ферманом 1793. године гарантована је слобода вере и омогућено обнављање и подизање цркава.⁶ Највише функције црквене власти, међутим, још увек су заузимали Грци. Слично стање са црквеним властима било је и за време трајања Првог српског устанка. Војничка устаничка држава мањкала је са законодавством уопште, тако да се за промену устројства црквених власти једностврно није имало времена, нити је за то постојала потреба.

Након пропасти устаничке државе и окончања Другог српског устанка усменим споразумом кнеза Милоша Обреновића и Марашли-Али паше, ствари су почеле да се крећу у другом смеру. Као и са осталим народним, а потом државним питањима, и са питањем устројства црквених власти се ишло постепено, али са јасним циљем: остваривање пуне аутономије.

Свеукупан рад кнеза Милоша на постепеном отимању аутономије од Турске и изградњи државности указује и на његово виђење унутрашњег уређења будуће државе. Све до формалног признавања аутономије хатишерифом из 1830. године систематизованог писаног законодавства није било. Правни односи, уз примену

2 Ранђеловић 2008, 52.

3 Територија коју су током поменутог рата држали српски фрајкори, названа по капетану Кочи Анђелковићу, једном од команданата фрајкора.

4 Ранђеловић, Тодоровић-Крстић 2009, 71.

5 Ранђеловић 2008, 52.

6 Слијепчевић 1991, 299.

обичајног права, уређивани су наставленијима, односно уредбама. Милош је, сходно својим поступцима, сахватао важност цркве у подизању државе, али је настојао да црквене власти подведе под контролу и ограничи њихову слободу деловања, првенствено по питању убирања дажбина, али и по организационом питању. Већ 1816. године донета је Уредба за свештенство, којом је утврђено „колико ће узимати владике, колико ли попови“ од народа.⁷ Следећа таква уредба, која се тицала самих епископских власти донета је 1823. године и њоме су права свештенства у убирању средстава још више ограничена, а самим владикама је одређена плата.⁸ Упоредо са тим Милош је радио на успостављању Конзисторије, као врховног црквеног суда и органа црквених власти, чиме би још више ограничио грчке владике.⁹

Милошев рад на стварању фактичке аутономије добио је и формални исход Хатишерифом од 1830. године. Њиме је Кнежевина Србија добила и формално признату пуну аутономију, а тим султановим актом је и формално стављена тачка на постављање грчких епископа из Цариграда. У члану 14. Хатишерифа стоји: „Митрополити и Епископи које ће изабрати речениј народ, битће произведени од патријарха грчког у Цариграду, и да неморају сами долазити у истиј престони град.“¹⁰ Право дато Хатишерифом, правно је уобличено и уведено у живот Конкордатом (по неким подацима потписаним септембра 1831, по другим јануара 1832. године) са Васељенском патријаршијом. Према овом акту потврђено је да ће митрополита и епископе бирати сам народ, да ће бити потврђивани у Цариграду и да ће изабрани митрополит носити назив Митрополит целе Србије.¹¹

У Сретењском уставу цркви и црквеним властима посвећена је Девета глава устава. Чини је 7 чланова и у њој се цркви потврђују стечена и гарантована права, али и ограничења. Такође се гарантује слобода вероисповести грађанима који припадају другим конфесијама.¹² Сретењски устав није заживео – укинут је пре него што је и могао да почне да се примењује, али су идеје, које је садржао, наговестиле и нове тенденције у развоју српске државности.

Већ наредне 1836. године, 13. Фебруара, донето је Начертаније о духовним властима у Србији, као први закон о црквеним властима. Највишу духовну власт, по овом закону представља епископска власт, ограничена надзором кнеза и успостављањем Конзисторије при Митрополији, која се састаје једном годишње и чине је сви архијереји. Текућа питања решавала је једна Конзисторија коју је чинио митрополит, као председавајући и четири свештена лица.¹³ Занимљиво је да је приликом писања и доношења овог закона дошло до спора између кнеза Милоша и митрополита Петра Јовановића. Наиме, митрополит је изразио неслагање са упливом контроле кнеза и државе у рад духовних власти.¹⁴

Уставни покушај и неуспех Сретењског устава, водио је ка решењу уставног питања уз мешање заинтересованих сила, посебно Русије и Турске. То је резултирало Уставом из 1838. Године, донетим у форми султановог хатишерифа. Овај устав, по много чему далеко испод онога што је прокламовао Сретењски устав, чини се да је више

7 Карацић 1960, 126.

8 Исто

9 Слијепчевић 1991, 307.

10 Ранђеловић, Тодоровић-Крстић 2009, 71.

11 Швабић 1903, 381.

12 Ранђеловић, Тодоровић-Крстић 2009, 106.

13 Новаковић 2008, 57

14 Исто

одговарао времену и друштвеним односима. Он није имао систематику нити форму која би претендовала да личи на европске уставе (за разлику од Сретењског устава). Регулатива црквених власти дата је у два члана – у дугом члану 57. и кратком члану 58. Овим члановима није задирано у гарантована права нити у организацију црквених власти, осим што је наглашена зависност од цариградске Патријаршије.¹⁵

Након доношења овог устава, којим је Милошева власт ограничена једним моћним Саветом, после неуспешног покушаја преврата, Милош је абдицирао у корист свог старијег сина Милана. После Миланове преране смрти (није практично ни преузео власт) и краткотрајне владавине млађег Милошевог сина Михаила, 1842. године (довођењем Александра Карађорђевића на престо), почиње пуна владавина уставобранитељске олигархије.

Време Уставобранитеља, уз све аномалије олигархијске власти, било је време законодавства и успостављања државних органа у правом смислу речи. Тако је било и са црквним законодавством. Већ 1947. године, 24. августа, донето је Устројеније духовних власти Књажевства србског.¹⁶ То је био други закон од успостављања Кнежевине, којим се регулишу духовне власти. Нефункционалност постојеће Конзисторије и потреба за другачијим устројством, условили су садржину овог закона. Њиме се успостављају, као духовне власти, Конзисторије Епархијалне, Конзисторија Апелаторијална и Сабор архијерејски.¹⁷ Тиме је олакшано решавање многих текућих питања и спорова који су били у надлежности духовних власти. Чланови Конзисторије при митрополиту су били сам митрополит, као председатељ, један јеромонах и двојица мирских свештеника, док су при епископима чланови били епископ, као председатељ, један јеромонах и један мирски свештеник (§ 3. Устројенија). Апелаторијална Конзисторија предвиђена је као виша духовна власт, односно као највиши духовни суд. Према § 31. Апелаторијалну конзисторију чине „Архијереји сбски с јошт четири засједатеља презвитерског степена, и Секретар Конзистрије Архидијецезалне с осталим иним канцеларијским персоналом“.¹⁸ Конзисторијом председава сам митрополит (§ 32). Као трећи орган највиших духовних власти уводи се Сабор архијерејски, који чине митрополит и сви епископи. У његову надлежност спадају сви остали послови духовних власти који нису у надлежности конзисторија (§§ 45 до 47). Једна од главних надлежности Сабора је бирање кандидата за епископе и достављање предлога кнезу ради именовања.¹⁹

Велики напредак у организовању духовних власти који је донео овај закон, није искоренио аномалије у црквеној организацији и црквеним пословима, које су само биле сегмент наличја читавог уставобранитељског режима. Слика овог наличја били су захтеви Петровске народне скупштине, одржане 1848. године, током које су депутати народни, уз општу повику на чиновнике, захтевали да се „свештеницима забрани трговати“, односно да се лише нелегалних прихода мимо свог позива.²⁰

15 Ранђеловић, Тодоровић-Крстић 2009, 123.

16 Сборник закона и уредба и уредбени указа у Књажеству србском од 1-ог јануара 1847 до конца децембра 1848, 109.

17 Исто

18 Исто 111.

19 Исто 114.

20 Стојичић 2002, 157.

II

Овакво стање трајало је до преврата у држави након Светоандрејске скупштине (трајала од 12. децембра 1858. до 12. фебруара 1859. године), када је збачен кнез Александар Карађорђевић и на престо враћени Обреновићи. Тиме је престала власт Уставобранитеља.

Након кратке владавине кнеза Милоша (умро 26. септембра 1860), власт је преузео кнез Михаило. То је, у тренутку преузимања власти, био човек у зрелим годинама, образован, са политичким и другим искуствима, стицаним за време дугог боравка у иностранству, способан, у напону снаге, свестан чињенице шта значи јака држава и јак владар, спреман да не понови грешке из времена своје прве владавине (у коју је крочио непунолетан) и грешке свога претходника. На олигархијску бирократију претходног режима, одговорио је стварањем ауторитарног режима и јаке државе са јаким владаром.

Такав његов однос према стварању и јачању државе одразио се на законодавство. Уставним законима дерогирао је Устав из 1838, године и сконцентрисао власт око кнеза и владе. То се одразило и на црквено законодавство. 30. септембра 1862. године донет је Закон о црквеним властима православне вере.²¹

Овај закон, у односу на претходни био је далеко обимнији и детаљнији. Устројеније духовних власти из 1847. године имало је 44 параграфа, Закон из 1862. године је садржао 194. Нови закон је до у детаље залазио у организациона питања и надлежности црквених власти, а на крају је садржао судски поступник за дела која суде духовне власти, писан по свим правилима процесног законодавства.

И по овом закону (§ 1) црквене власти су Епархијске конзисторије, Апелаторијска конзисторија и Архијерејски сабор, али се Архијерејском сабору додају и архијереји.²² Састав Конзисторија, међутим није исти. Епархијску конзисторију чини председатељ и четири члана, два дејствителна и два почасна, а Епархијску конзисторију при митрополиту чине председатељ, три дејствителна члана и три почасна (§ 6). Обавеза дата у претходном закону да један члан обавезно мора да буде јеромонашког звања, у новом закону је дата само као могућност (§ 7). Суштински је различито што председатељ епархијске конзисторије није архијереј по функцији (како је предвиђено претходним законом), већ се бира из редова мирског свештенства. Председатеља и чланове конзисторије архијереј предлаже министру просвете и црквених дела, а миснистар их предлаже кнезу ради наименовања (§ 8). У § 10. се инсистира да чланови конзисторије морају имати свршене богословске науке и да морају имати навршену тридесету годину живота, што у претходном закону није предвиђено.²³

Начин заседања, односно пословник епархијске конзисторије, дат је детаљно и разрађен у десет параграфа (од § 24. до § 33).²⁴ Томе је додат одељак „Нарочита права и дужности председатеља и членова и секретара епархијски конзисторија“ у коме се у четири параграфа (од § 34. до § 37) детаљно дају обавезе конзисторије да извештаје о материјалном пословању и имовинском стању цркве и свештенства уредно и редовно достављају министарству просвете и црквених дела.²⁵

21 Сборник закона и уредба издан у Књажевству Србији у Београду 1863, 152.

22 Исто

23 Исто, 154-155.

24 Исто, 158-160.

25 Исто, 160-161.

Надлежности епархијске конзисторије нису суштински мењане у односу на претходни закон, али су дате знатно детаљније. Садржане у седам других параграфа (од § 38. до § 44) сврстане су тематски: по питању контроле пастирског рада свештенства међу народом, богослужења, материјалног пословања, подизања и поправљања цркава и манастира, старања о кадровима, управљања црквеним и манастирским имањем и управљања епископским имањем.²⁶

Судској надлежности епархијских конзисторија посвећен је посебан одељак од § 45. до § 47. (за разлику од претходног закона, у коме су судске надлежности део дугог § 16, који садржи и опште надлежности конзисторије).²⁷ Епархијска конзисторија суди: за све дисциплинске преступе свештенства, за међусобне иступе, распре и увреде међу свештеним лицима, за тужбе имовинске природе међу свештеним лицима, за брачне спорове у незаконито свршеним браковима, за престанак и развод брака, у парницама за одустанак од уговореног брака и кривици стране која треба да плати трошкове и о питању материјалне надокнаде жени за време трајања и након свршетка брачне парнице (с тим што се висина надокнаде оставља у надлежност грађанских судова).²⁸

Апелаторијска конзисторија, како стоји у § 48. Закона „јест црквена власт, установљена поради тога, да у другом и последњем степену размотри и пресуди дела, која епархијске конзисторије, по кругу свог рада, нису могле расправити и пресудити“. Она је и надзорна власт, јер има права и обавезе надзора над радом епархијских конзисторија (§§ 49. и 50).²⁹ Састав Апелаторијске конзисторије, за разлику од претходног закона, суштински је другачији и осликава, далеко више но састав епархијских конзисторија, дух и тенденције новог закона. Апелаторијску конзисторију чине председатељ, подпредседатељ, четири редовна и три почасна члана (§ 54). Председатељ није митрополит по функцији, већ један од епископа, који се бира на једну годину, на предлог Архијерејског сабора, док се подпредседатељ бира из редова архимандрита. Челнике и чланове предлаже митрополит, а поступак је исти као код избора чланова епархијских конзисторија. Начин заседања и одлучивања Апелаторијске конзисторије дат је у посебном одељку закона (§§ 65. до 70), као и делокруг рада (§§ 71. до 74).³⁰

Архијерејски сабор, како стоји у § 75. Закона, „јесте највиша црквена власт, установљена поради тога, да руководи црквом и свештенством сходно правцу православне вере и да се стара о издавању за то потребни наредба, правила и узаконења“. Председатељ архијерејског сабора јесте митрополит, а чланови су сви епархијски архијереји (§ 81).³¹ Што се надлежности тиче, на први поглед се може закључити да је приоритет дат старању о догматским, канонским и питањима исправности проповедања вере, јер су у дугом § 93. надлежности дате тим редоследом. Суштинска власт Архијерејског сабора, међутим огледа се у другом делу овог параграфа (тачка 13. и 14) које у надлежност Сабора стављају избор и предлагање председатеља Апелаторијске конзисторије на једногодишњи мандат, као и надлежност да суди архијерејима за кривице извршене у архијерским дужностима. Архијерерски сабор такође бира епископе и кнезу их предлаже на одобрење, а потом врши чин њиховог посвећивања.³²

26 Исто 162-173.

27 Сборник закона и уредба и уредбени указа у Књажеству србском од 1-ог јануара 1847 до конца декембра 1848, 105-107.

28 Сборник закона и уредба издан у Књажеству Србији у Београду 1863, 173-176.

29 Исто, 177.

30 Исто, 180-183.

31 Исто, 185.

32 Исто, 187-192.

За разлику од претходног закона, у Закону из 1862. се архијерејима, као делу највише црквене власти, посвећује посебан одељак. Њихов положај и делокруг надлежности садржани су у шест параграфа (§§ 96. до 101). Уз начелне одредбе, у надлежност архијереја се ставља избор и рукоположење свештеника и давање звања. Обавеза архијереја је да о свом раду извештава надлежну конзисторију.³³

Посебна одлика, а може се рећи и вредност овог закона јесте његов други део, који носи назив „Поступање црквени власти при суђењу“. То је уствари прави правосудни поступник који, по свим правилима процесног законодавства, регулише поступак суђења код духовних власти. Овај поступник има 73 параграфа (од § 102. до § 174) и подељен је у три засебна дела: 1. Поступање при суђењу свештеника због кривице у свештенодејствима и због рђавог и непристојног владања, као и због прости увреда, 2. Поступање при суђењу свештени лица о тербама због уживања црквеног или манастирског имања и због парохијски прихода и 3. Поступање у брачним парницама. Детаљна анализа одредби судског поступања духовних власти према овом Закону, превазилази оквире једног чланка. Важно је истаћи да је овим поступником регулисан читав ток судског процеса пред духовним властима у све три области њихових судских надлежности, од процесне легитимације, сукоба надлежност, доказних средстава, начина извођења доказа, процеса одлучивања, до поступка по жалби у другом степену.³⁴

Одлика овог закона је и регулисање пеналне материје, као логични след његових материјалних и процесних одреби. Пенална регулатива се налази у трећем делу Закона и носи назив „О казнама на кое конзистрије могу свештена лица осуђивати“. Казне су предвиђене у § 175. и то: укор, епитимија, одлучење од званија на време или на свагда, забрана свештенодејствовања на време или на свагда, премештај с парохије на другу или из једног манастира у други и лишење свештеничког чина.³⁵

На крају Закона стоје „Особита расположења“, или речено савременом терминологијом правног нормирања, прелазне и завршне одредбе, садржане у три члана, којима се, између осталог, ставља ван снаге Устројеније духовни власти из 1847. године, са припадајућим решењима.

III

Да би се сагледао значај Закона о црквеним властима из 1862. године, неопходно је његово доношење ставити у контекст друштвених и политичких дешавања тога доба и њиховог утицаја на државно-правни развој Србије. Уставобранитељски режим је ударио чврсте темеље стварању модерне државе, државе законодавства и организоване власти. Наличје те државе је била моћ олигархије и чиновништва. У таквој држави настало је Устројеније духовних власти из 1847. године, примерено времену и тадашњим односима.

Повратком Обреновића, након Светоандрејске скупштине, ситуација у држави се из темеља променила. Промене у држави носиле су карактер односа кнеза Михаила према националном питању и његовог односа према организацији власти, каква је примерена за остваривање постављених високих циљева. Србија тада доживљава узлет у спољној политици иза које су стајали патриотски циљеви самог кнеза.³⁶ Европски образован, са искуством једном свргнутог владара и познавањем одлика савремене

33 Исто, 193-194.

34 Исто, 194-216.

35 Исто, 216.

36 Јовановић 1990, 509.

државе, кнез Михаило је увео Србију у доба просвећеног апсолутизма. Гушење политичких слобода (по многима примерено времену), пратило је јачање државног апарата и законодавство по европским узорима. Колико се озбиљно приступало целовитом законодавном уређењу државе говори чињеница да су многи закони кнеза Михаила, са незнатним изменама, важили све до уласка Србије у заједничку државу Јужних Словена.³⁷

Са сигурношћу се може закључити да је такав однос кнез Михаило имао и према цркви, као важном чиниоцу чувања националне свести и изградње државности. Али ако се анализира садржина Закона о црквеним властима из 1862. године, може се закључити да је за остваривање својих циљева Михаило видео цркву под јаком контролом државе. Таква тежња се огледа и кроз поређење Устројенија духовних власти из 1847. године и Михаиловог Закона о црквеним властима. Михаилов закон је по броју чланова скоро пет пута обимнији од уставобранитељског. Његов обим и детаљи указују на тенденцију да се црквеним властима ограничи свака могућност да другим актима и праксом попуњавају празнине закона. Слично је и са саставом и епархијских и Апелаторијске конзисторије. Према старом закону председатељ конзисторије је био архијереј по функцији. По Михаиловом закону функција архијереја и председатеља била је одвојена. На место председатеља бирано је угледно свештено лице, мимо архијерејске функције. Председатељ Апелаторијске конзисторије биран је само на једногодишњи мандат, што је указивало да је Михаило добро знао каква опасност прети од стварања ценатара моћи око високих дужносника изабраних на вишегодишње функције. Такве аномалије пратиле су уставобранитељску бирократију, о чему су јасно говорили депутати формулишући своје захтеве на Петровској скупштини 1848. године.

Права и обавезе чланова конзисторија дата су у новом закону детаљније, јасније и стриктније. Такође су наглашена права и обавезе Архијерејског сабора. Само један дуги параграф, који стриктно дефинише права и дужности Архијерејског сабора, обимнији је и детаљнији од читавог дела уставобранитељског закона у коме су садржане одредбе о Сабору. Приметно је да је законодавац у тексту Закона о црквеним властима настојао да, где је год то било могуће, онемогући концентрисање власти у рукама појединца. Такође је настојао да сваки део црквене власти буде подвргнут строгој контроли непосредно вишег органа, али првенствено контроли државе.

Посебна одлика Михаиловог закона је детаљни правосудни поступник, који није био својствен ранијој законској регулативи црквених власти. Са пеналним делом, који у Закону следи иза поступника, заокружен је делокруг црквених власти, стриктно одређен правним нормама.

Управо ове одлике Закона о црквеним властима највише су критиковане од стране теолошких писаца и црквених историчара. Знаменити црквени историчар, архимандрит Нићифор Дучић, окарактерисао је овај закон као лош. Нарочито је критиковао то што је раздвојена архијерејска власт од функције председатеља конзисторије. „Када га зналац прочита – писао је Дучић – лако опази у њему те недостатке и мане, од којих је најглавнија што епархијски епископи нијесу пресједници Епархијских духовнијех судова.“³⁸ Ђоко Слијепчевић у свом обимном делу Историја српске православне цркве закључује да је „Закон о црквеним властима од 1862. године чинио да црква на себи осећа вољу државе“³⁹

37 Ранђеловић 2008, 93.

38 Дучић 1894, 229.

39 Слијепчевић 1991, 362.

Чини се да су ове критике једностране, јер осликавају само гледиште цркве. Са ширег, државно-правног аспекта може се закључити да су карактер и садржина Закона одговарали времену и току изградње друштвених односа усмерених ка јачању државе и државног апарата. Може се такође закључити да је кнез Михаило, као законодавац, устројство црквених власти посматрао у контексту читавог уставног и законодавног мењања државе.

Извори

Сборник закона и уредба и уредбени указа у Књажеству србском од 1-ог јануара 1847 до конца децембра 1848.

Сборник закона и уредба издан у Књажеству Србији у Београду 1863.

Литература

Дучић, Нићифор (1894): Историја српске православне цркве, Београд: Државна штампарија

Јовановић, Слободан (1990): Сабрана дела 3, Београд: БИГЗ

Карацић, Вук (1960): Први и други српски устанак – Живот и обичаји народа српског, Нови Сад: Матица српска

Новаковић, Драган (2008): Начертаније о духовним властима као први закон о православној цркви у Србији, Историјски часопис, 197–217, Београд: Историјски институт

Ранђеловић, Небојша (2008): Историја права II – Основи српске историје права, Ниш: Свен

Ранђеловић, Небојша, Миљана Тодоровић-Крстић (2009): Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа, Београд: Завод за уџбенике

Слијепчевић, Ђоко (1991): Историја Српске православне цркве, Београд: БИГЗ

Стојичић, Слободанка (2002): Државноправна историја српског народа – историјске свеске, Ниш: Спектар

Швабић, Павле (1903): Прилози за историју српске цркве: К питању о аутономији српске цркве, Београд: Гласник Православне цркве у Краљевини Србији за 1903.

THE LAW ON ORTODOX CHURCH AUTHORITIES FROM 1862

The development of the conformation of the spiritual rule in Serbia was parallel to the development of the state. Complete legal regulation of this matter did not happen until the rule of the Defenders of the Constitution. With the Law on church authorities from 1862, the Organization of Spiritual Authorities from 1847, was abolished. With its scope and detail, this law represented a part of the new legislative tendencies in Serbia by knez Mihailo Obrenović. His critics were pointing out the excessive influence of the state on church authorities, as well as a type of disempowerment of bishops. The law did, however, according to all of its features, represent a step toward the development of church legislation. It was a logical consequence of social, political, and state-law relations in Serbia.